

Komentarz do sprawy S-J o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu przeszkody węzła małżeńskiego

Commentary on the S-J case for declaration of marriage nullity due to impediment to the marriage bond

ks. Tomasz Białobrzeski

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

ORCID: 0000-0002-1763-2632

e-mail: t.bialobrzeski@uksw.edu.pl

Streszczenie: Publikacja stanowi komentarz do sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa prowadzonej w Sądzie Biskupim Płockim w 1978 roku. Dotyczy ona małżeństwa S-J zawartego 7 sierpnia 1976 roku w parafii R. na terenie diecezji płockiej. Mężczyzna celowo wprowadził w błąd swoją narzeczoną oraz duszpasterzy. Zataił fakt uprzednio zawartego związku z inną kobietą, w 1971 roku. Usprawiedliwiając się różnymi obiektywnymi trudnościami nie dostarczył swojej metryki chrztu. W ten sposób doprowadził do nieważnego zawarcia związku małżeńskiego w 1976 roku, z powodu przeszkody węzła małżeńskiego. Analiza tego przypadku jest interesująca z powodu bardzo rzadko spotykanej w praktyce sądowej przeszkody węzła małżeńskiego. Dodatkowym walorem prezentacji jest odniesienie do historii prawa kanonicznego, tzn. do norm obowiązujących przed promulgacją Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Referowany przypadek jest też okazją do podkreślenia, jak ważną rolę w przygotowaniu do zawarcia małżeństwa odgrywa kanoniczne dochodzenie przedślubne.

Słowa kluczowe: przeszkoda węzła małżeńskiego, kanoniczne dochodzenie przedślubne, nieważność małżeństwa, przygotowanie do zawarcia małżeństwa

Abstract: The publication is a commentary to the marriage nullity case conducted in the Płock Bishop's Court in 1978. It concerns the marriage of S-J which was get on August 7, 1976 in the R. parish in the Płock diocese. The man deliberately misled his fiancée and the priests. He concealed the fact of a previous marriage with another woman in 1971. Being excused by various objective difficulties, he did not provide his baptism certificate. In this way he led to an invalid marriage in 1976 due to an impediment to the marriage bond. The analysis of this case is interesting because of the impediment of the marriage bond, which is very rare in judicial practice. An additional value of the presentation is the reference to the history of canon law, i.e. to the norms in force before the promulgation of

the 1983 Code of Canon Law. The presented case is also an opportunity to emphasize the important role played by the canonical prenuptial investigation in preparing for marriage. **Keywords:** impediment to the marriage bond, canonical prenuptial investigation, nullity of marriage, preparation for marriage

Wstęp

Sprawa o stwierdzenie nieważności małżeństwa S-J prowadzona była w Sądzie Biskupim Płockim w 1978 roku¹. Jej analiza jest interesująca z powodu bardzo rzadko spotykanej w praktyce sądowej przeszkody węzła małżeńskiego. Dodatkowym walorem analizy tego przypadku jest odniesienie do historii prawa kanonicznego, tzn. do norm obowiązujących przed promulgacją Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Referowany przypadek jest też okazją do podkreślenia, jak ważną rolę w przygotowaniu do zawarcia małżeństwa odgrywa kanoniczne dochodzenie przedślubne.

I

20 kwietnia 1978 roku kobieta J.J. zwróciła się do Biskupa Płockiego z następującą prośbą: „W dniu 6 sierpnia 1976 roku zawarłam związek małżeński cywilny w USC w Ł., z B.S. Następnego dnia (7.VIII. br.) poślubiłam go w kościele parafialnym w R., przyjmując sakrament małżeństwa.

Wiem, że były jakieś trudności ze zdobyciem metryki chrztu B.S. do ślubu kościelnego. Wreszcie, parę dni przed ślubem, powiedział, że ks. z par. Kł., gdzie był ochrzczony, wyjechał do Ameryki, zamknął kancelarię parafialną i dlatego nie można doręczyć wymaganej do ślubu metryki. Ks. Proboszcz z R. powiedział, że nie otrzyma ślubu, jeżeli nie będzie metryki. Wtedy za poradą ks. prob. z R. pojechał

¹ ARCHIWUM SĄDU BISKUPIEGO PŁOCKIEGO, Sprawa S-J o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu przeszkody węzła małżeńskiego (dalej cytowana jako: *Sprawa S-J*).

do Włocławka do Biskupa, stamtąd do ks. dziekana w K., przywiózł jakieś pismo, na podstawie którego ks. wikariusz z R. pod przysięgą przyjął zeznanie, że B.S. jest kawalerem, nigdy z nikim nie ślubował i że był ochrzczony. Świadkiem tego zeznania byłam ja oraz R.N. i T.M. Potem spisaliśmy akt ślubu u organisty, a 7 sierpnia przyjęliśmy sakrament Małżeństwa.

Po powrocie księdza z Ameryki do parafii Kł. miał B.S. – mój mąż – pobrać metrykę swojego chrztu i doręczyć do ks. proboszcza w R. Długi czas zwlekał, odkładał, aż przyjechał do naszego domu ks. prob. z R. (B.S. nie było w domu) w maju 1977 roku i okazał mi metrykę z parafii Kł., w której pisało, że B.S. poślubił B.K. w 1971 roku w par. L. Byłam wtedy w ciąży, ale zdecydowałam z pomocą ks. proboszcza z R. i mojej rodziny wypędzić B.S. z domu, jako oszusta, który fałszywie przysięgał, a dziecko z pomocą matki wychować. Tak też się stało.

Bardzo proszę Księdza Biskupa, ażeby zajął się moją sprawą małżeńską – ponieważ wiem, że moje małżeństwo ze B.S. jest nieważne. Chodzi mi o to, aby Ksiądz Biskup dał jakieś pismo – może do ogłoszenia w parafii, że moje małżeństwo było nieważnie zawarte, a tym samym, że jestem w porządku ze strony wiary i Kościoła, że jestem wolna, tzn. nie ma przeszkód do właściwego zawarcia małżeństwa katolickiego – gdybym kiedyś miała wyjść za mąż².

II

Do prośby powódki zostało dołączone obszernie wyjaśnienie księdza proboszcza parafii R. z 20 kwietnia 1978 roku. Zawiera ono chronologiczny opis wydarzeń, które doprowadziły do zawarcia związku małżeńskiego stron z istniejącą przeszkodą węzła małżeńskiego po stronie mężczyzny B.S.

Protokół kanonicznego badania narzeczonych przeprowadził ksiądz S.G., miejscowy wikariusz, w dniu 28 czerwca 1976 roku. W czasie spisywania protokołu B.S. nie miał jeszcze metryki chrztu

² TAMŻE, fol. 1.

do ślubu kościelnego, ale obiecał ją doręczyć w niedługim czasie. Proboszcz parafii R. przebywał w lipcu 1976 roku w szpitalu. Nie wiedział o zaistniałej sytuacji przez cały lipiec. Wikariusz ksiądz S.G. nie podejrzewał B.S. o kłamstwo.

5 sierpnia 1976 roku zgłosili się oboje narzeczeni razem ze świadkami, aby dopełnić pozostałe formalności przedślubne i spisać akt małżeństwa na dzień 7 sierpnia 1976 roku. Okazało się, że i wtedy B.S. nie miał metryki chrztu do ślubu kościelnego. Tłumaczył, że proboszcz parafii Kł. wyjechał do USA, zamknął kancelarię parafialną, klucze zabrał ze sobą i nie ma możliwości przedstawienia swojej metryki przed powrotem księdza z USA.

Wobec powyższego ksiądz proboszcz parafii R. – uważając całą historię za podejrzaną i nieprawdopodobną – zatrzymał załatwianie dalszych formalności i oświadczył, że dopóki nie zostanie doręczona metryka chrztu B.S. (do dnia 7 sierpnia 1976 roku przed południem), nie odbędzie się ślub stron. Proboszcz doradził przy tym, aby B.S. udał się do Kurii Diecezjalnej we Włocławku i poprosił o pomoc w rozwiązaniu zaistniałej sytuacji.

6 sierpnia w godzinach popołudniowych ponownie przyjechali narzeczeni ze świadkami do proboszcza parafii R. Przedstawili pismo z 6 sierpnia 1976 r. od księdza dziekana z miejscowości K. Treść pisma potwierdzała wszystkie dotychczasowe tłumaczenia B.S.

Ksiądz dziekan z miejscowości K. sugerował, aby odebrać pod przysięgą zeznanie od B.S., że jest ochrzczony i stanu wolnego. Wydało się to proboszczowi parafii R., jak sam napisał, bardzo niepoważne i dziwne. Mając jednak na uwadze, że doszło do sytuacji *omnia parata ad nuptias* oraz posiadając dokument księdza dziekana z miejscowości K., a także akt związku cywilnego z USC w miejscowości Ł., zawartego dnia 6 sierpnia 1976 roku, proboszcz parafii R. dał polecenie księdzu wikariuszowi S.G., aby przyjął pod przysięgą od B.S. zeznanie. Dnia 6 sierpnia 1976 roku B.S. doręczył świadectwo wygłoszonych zapowiedzi z parafii G. z datą wydania 23 lipca 1976 roku oraz świadectwo ukończenia kursu przedmałżeńskiego. W tym samym dniu spisano w księdze małżeństw akt zawarcia związku

B.S. i J.J. na dzień 7 sierpnia 1976 roku. Akt został podpisany przez nupturientów oraz dwóch świadków R.N. i T.M.

7 sierpnia 1976 r. o godzinie 17. podczas Mszy św. w kościele parafialnym w miejscowości R. nupturienti B.S. i J.J. zawarli związek małżeński w obecności świadków R.N. i T.M. Związek ten pobłogosławił wikariusz parafii R. ksiądz S.G.

Zgodnie z wymogami prawa kanonicznego odnotowano bezzwłocznie na marginesie aktu chrztu J.J. informację o zawarciu związku małżeńskiego. Nie wysłano natomiast *ne temere* do parafii Kł. (miejsce chrztu B.S.) oczekując na obiecaną przez księdza dziekana z miejscowości K. i przez B.S. metrykę chrztu.

Mimo wielokrotnych napominań i nalegań, ani B.S., ani rodzina J.J. nie doręczyła metryki chrztu, do kolędy w grudniu 1976 roku. Podczas wizyty kolędowej matka J.J. zobowiązała się, że sama zajmie się doręczeniem metryki swojego zięcia do kancelarii parafialnej. Matka J.J. poinformowała ponadto, że B.S. znęca się fizycznie nad swoją żoną J.J. oraz grozi odebraniem sobie życia przez powieszenie lub utopienie.

Proboszcz parafii R., zawiedziony bezskutecznymi obietnicami B.S. oraz rodziny J.J., dnia 27 kwietnia 1977 roku zwrócił się z pisemną prośbą do księdza dziekana z K., aby spowodował przesłanie metryki chrztu B.S. do parafii R. Dnia 3 maja 1977 roku w parafii R. stawił się osobiście proboszcz parafii Kł., aby upewnić się o piśmie dziekana z K. i aby osobiście dostarczyć metrykę chrztu B.S. W metryce chrztu B.S. z parafii Kł. widniała adnotacja, że poślubił B.K. w dniu 10 lipca 1971 roku w parafii L. Proboszcz parafii Kł. zaprzeczył, że wyjeżdżając do USA zabrał ze sobą klucze do kancelarii parafialnej.

7 maja 1977 roku proboszcz parafii R. osobiście udał się do domu małżeństwa B.S. i J.J. W domu zastał J.J. i jej matkę. Poinformował je o tym, że zawarte małżeństwo jest nieważne z powodu przeszkody wężła małżeńskiego oraz że B.S. popełnił bigamię.

10 maja 1977 roku proboszcz parafii R. wysłał list polecony do proboszcza parafii L., gdzie B.S. zawarł pierwsze małżeństwo z B.K. 10 lipca 1971 roku. 20 maja 1977 roku proboszcz parafii R. otrzymał odpowiedź proboszcza z L. zawierającą: a) oświadczenie „pierwszej”

żony B.S. podpisane 15 maja 1977 roku; b) metrykę ślubu kościelnego B.S. i B.K. wystawioną przez proboszcza parafii L. 17 maja 1977 roku; c) pismo proboszcza z parafii L. z 18 maja 1977 roku.

W tym samym czasie dotarł do proboszcza parafii R. list księdza dziekana z K., w którym tłumaczył on, że został wprowadzony w błąd przez B.S. i w dobrej wierze napisał pismo, sugerujące odebrać od niego przysięgę o stanie wolnym.

W tym miejscu proboszcz parafii R. wskazuje na całkowitą odpowiedzialność księdza dziekana z K. za zaistniałą sytuację i stwierdza, że gdyby nie jego pismo, do ślubu B.S. i J.J. nie doszłoby bez wcześniejszego okazania metryki chrztu mężczyzny. W opinii proboszcza parafii R. odpowiedzialność prawną, moralną i materialną za zaistniałą sytuację ponosi ksiądz dziekan z K. Sprawą bigamii cywilnego małżeństwa B.S. zainteresowała się Prokuratura Wojewódzka w Płocku. Finałem postępowania był wyrok Sądu Wojewódzkiego w Płocku z 29 grudnia 1977 roku. Sąd unieważnił małżeństwo cywilne B.S. i J.J., jako zawarte w złej wierze. B.S. został skazany, ale objęła go amnestia.

We wrześniu 1977 roku urodziło się dziecko B.S. i J.J. Chrzest dziecka odbył się w parafii R. w październiku 1977 roku³.

III

Proboszcz parafii R. do swojego pisma dołączył szesnaście załączników. Zostały one omówione poniżej, a istotniejsze dla sprawy fragmenty zacytowane w oryginalnym zapisie.

Pierwszy załącznik stanowi odpis „Protokołu kanonicznego badania narzeczonych” z 28 czerwca 1976 roku sporządzony w parafii R. W pytaniu nr 8: „Czy narzeczeni zawarli związek małżeński w Urzędzie Stanu Cywilnego ze sobą lub inną osobą i czy w drugim wypadku został on rozwiązany?” widnieją negatywne odpowiedzi obojga nupturientów. W pytaniu nr 9: „Data i Urząd Stanu Cywilnego, w którym zawarto związek małżeński” wpisano: „U.S.C. w Ł. Nr.../1976 dnia 6.VIII.76 r. [miejsowość] Ł.”. W pytaniu nr 10:

³ Por. TAMŻE, fol. 10-15.

„Czy zawarł(a) z kim innym ślub kościelny? Jaki jest jego (jej) stan cywilny (kawaler, panna, wdowiec, wdowa. Żądać odpowiednich dokumentów” również widnieją dwie negatywne odpowiedzi. Jako stan mężczyzny wpisano „kawaler”, a kobiety „panna”. W części trzeciej protokołu poświęconej dokumentom, w nr 1: „Świadectwo urodzenia i Chrztu św. Wydane przez parafię. Z ksiąg metrykalnych” w rubryce narzeczonego wpisano: „4 maja 1977, [miejsowość] K., Rok 1949 nr ...”⁴. W tym miejscu należy zaznaczyć, że informacje o metryce chrztu narzeczonego zostały dopisane już po zawarciu związku.

Załącznik nr 2 stanowi pismo księdza dziekana z miejscowości K. skierowane do proboszcza parafii R., w którym widnieje: „niniejszym stwierdzam, że ks. prob. par. Kł. wyjechał w lipcu do Ameryki i wróci za kilka dni. Na nieszczęście kluczy do kancelarii nie przekazał nikomu. Gospodynią jest jego matka staruszka. Zastępca przyjeżdża na niedzielę i msze św. odprawia. W tym wypadku radzę odebrać pod przysięgą od zainteresowanego, że jest ochrzczony i stanu wolnego. Po powrocie ks. prob. z Kł. doręczy metrykę. [miejsowość] K. 6.VIII.76 r.”⁵

Załącznikiem nr 3 jest świadectwo wygłoszonych zapowiedzi z parafii miejsca zamieszkania B.S. wydane w dniu 23 lipca 1976 roku. Załącznikami nr 4-5 są dokumenty potwierdzające udział nupturientów w „konferencjach małżeńskich”⁶.

Najistotniejsze dokumenty w sprawie to metryka chrztu B.S. stanowiąca załącznik nr 6 oraz świadectwo ślubu B.S. i B.K. (zał. 7) oraz świadectwo ślubu B.S. i J.J. (zał. 8). W metryce chrztu widnieje data wydania: „4 maja 1977 r.”. W rubryce dotyczącej uwag zawartych w księdze ochrzczonych wpisano: „B.S. zaślubił B.K. w par. L. pow. K. 10 lipca 1971 r.”⁷. Świadectwo ślubu zostało wypisane 17 maja 1977 roku. Potwierdza fakt zawarcia związku małżeńskiego przez B.S.

⁴ Por. TAMŻE, fol. 2-5.

⁵ Por. TAMŻE, fol. 6.

⁶ Por. TAMŻE, fol. 8-9.

⁷ TAMŻE, fol. 18.

i B.K. w dniu 10 lipca 1971 roku w par. L.⁸ Świadcstwo ślubu B.S. i J.J. potwierdza zawarcie przez nich związku małżeńskiego w parafii R. 7 sierpnia 1976 roku⁹.

Kolejne załączniki to: świadectwo chrztu J.J. z adnotacją o zawarciu związku z B.S. (zał. 9)¹⁰; Odpis skrócony aktu małżeństwa B.S. i J.J. zawartego 6 sierpnia 1976 roku w Urzędzie Stanu Cywilnego w miejscowości Ł. (zał. 10)¹¹.

Załącznik nr 11 stanowi „Sentencja wyroku” wydanego przez Sąd Wojewódzki w Płocku, Wydział Cywilny, z dnia 29 grudnia 1977 roku. Sąd unieważnił małżeństwo B.S. i J.J. zarejestrowane w USC w miejscowości Ł. ustalając, że B.S. „zawarł to małżeństwo w złej wierze”¹².

10 maja 1977 roku proboszcz par. R. zwrócił się z prośbą do proboszcza par. L. o przesłanie metryki ślubu B.S. i B.K. Kopia tego listu znajduje się w aktach jako zał. nr 12¹³.

Kolejny załącznik (nr 13) to oryginał zaprzysiężonego oświadczenia B.S. o stanie wolnym. Pismo zostało napisane przez wikariusza parafii R., a pozwany podpisał je własnoręcznie. Treść dokumentu jest następująca: „Ja [B.S.] s. [A. i C. zd. R.] w poczuciu odpowiedzialności przed panem Bogiem, zdając sobie sprawę z obowiązku mówienia prawdy, przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedynemu, że przyjąłem sakrament Chrztu św. w par. [Kł.] oraz że przez wszystkie lata aż do chwili obecnej, nigdzie nie zawierałem katolickiego małżeństwa, nigdzie też nie zawierałem cywilnego małżeństwa. Świadczę niniejszym, że jestem stanu wolnego. Tak mi dopomóż, Panie Boże Wszechmogący. [miejscowość] R. [pod treścią dokumentu widnieje własnoręczny podpis wikariusza par. R. księdza S.G.; własnoręczny podpis B.S.; pieczęć parafii R. Dalej jest

⁸ Por. TAMŻE, fol. 19.

⁹ Por. TAMŻE, fol. 20.

¹⁰ Por. TAMŻE, fol. 21.

¹¹ Por. TAMŻE, fol. 22.

¹² TAMŻE, fol. 23.

¹³ Por. TAMŻE, fol. 24.

zapisane: „Przysięga niniejsza była złożona w obecności świadków: [M.T. i N.R.]”. Świadkowie również podpisali się pod pismem¹⁴.

Załącznik nr 14 to własnoręcznie spisane oświadczenie B.K., „pierwszej żony” B.S. Kobieta stwierdza, że rozvodu cywilnego z B.S. nie ma. Pozwany zostawił ją w bardzo ciężkich warunkach, kiedy była w ciąży i nie miała środków do życia¹⁵. Oświadczenie kobiety zostało przesłane z listem miejscowego proboszcza parafii L (zał. nr 16)¹⁶.

„Zgodnie z pismem Ks. Proboszcza z 27.IV.br rozmawiałem z Ks. proboszczem z Kł., by wysłał żądana metrykę B.S. na ręce Ks. proboszcza. I cóż się okazuje? Zostaliśmy wprowadzeni w błąd i oszukani przez konkubinariusza. Dnia 6.VIII.1976 r. byłem na odpuszczie Przemienienia Pańskiego w [miejscowości] B. Przed samą sumą wpada B.S. wraz z moim organistą – zdenerwowani – cóż to za porządek – proboszcz z Kł. wyjechał do Ameryki, kluczy nie przekazał nikomu ani miejscowy organista, ani matka Ks. prob. z Kł. nic poradzić nie mogą. Był rzekomo w Kurii i odesłano go do x. dziekana, by jakoś sprawę załatwił, gdyż metryka chrztu św. potrzebna na gwałt do ślubu. Co robić w takim wypadku – jedynie odebrać pod przysięgą, że jest ochrzczony i stanu wolnego. Taka myśl podsunąłem Czcigodnemu Księdzu Proboszczowi, a metrykę prześle zainteresowany Ks. Prob. z Kł., gdy wróci z Ameryki. Nikt nie przypuszczał, że trafi się jeden na tysiąc oszust i wykorzysta sytuację. Pozostaje jedno – zgłosić sprawę zawartego nieważnie i niegodziwie małżeństwa do J. Eksc. Ks. Bpa Ord. w Płocku. Przepraszam najmocniej, że mimo woli zostałem w błąd wprowadzony i przyczyniłem się do pewnego stopnia do zawarcia tegoż małżeństwa. Poradziłem to zrobić, co każdy z nas w takiej sytuacji podobnie by uczynił”¹⁷. Na końcu pisma widnieje własnoręczny podpis księdza dziekana z K.

¹⁴ TAMŻE, fol. 25.

¹⁵ Por. TAMŻE, fol. 26.

¹⁶ Por. TAMŻE.

¹⁷ TAMŻE, fol. 28-29.

IV

Po zapoznaniu się z prośbą kobiety J.J., pismem proboszcza parafii R. oraz załączonymi dokumentami, biskup diecezji P., dekretem z 24 maja 1978 roku, powierzył oficjałowi sądu instrukcję sprawy. W oparciu o przesłane dokumenty zastosowano postępowanie summaryczne według motu proprio *Causas Matrimoniales*, n. X¹⁸.

V

Sędzia instruktor w toku postępowania dowodowego zgromadził następujące dowody:

1. przesłuchanie kobiety B.K. – „pierwszej” żony B.S. Z zeznań wynika, że małżonkowie rozstali się półtora miesiąca po ślubie. Pozwany nie chciał pracować i nie interesował się rodziną. Kobieta potwierdza fakt zawarcia związku cywilnego i kanonicznego z B.S. oraz to, że nie są rozwiedzeni. A pozwany stwierdza, że „był znany z nieuczciwości”¹⁹;
2. przesłuchanie kobiety J.J. – „drugiej” żony B.S. z dnia 8 czerwca 1978 roku. Do sprawy, oprócz wiadomych już faktów, wniosła następujące informacje: pozwany posiadał stary i nowy dowód osobisty, w których jako stan cywilny było wpisane – „kawaler”; podczas jej dwukrotnych wizyt w domu pozwanego nikt z jego rodziny nie poinformował jej o ślubie z B.K. w 1971 roku; po czasie ojciec pozwanego przyznał się do zatajenia informacji, ponieważ B.S. groził mu podpaleniem; pozwany obecnie przebywa w Zakładzie Karnym, gdzie odbywa czteroletni wyrok za gwałt; B.S. był skazany przez sąd za bigamię, ale objęła go amnestia za to przestępstwo²⁰;

¹⁸ Por. TAMŻE, fol. 30; por. PAULUS VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Normae quaedam statuuntur ad processus matrimoniales expeditius absolvendos Causas matrimoniales*, 28.03.1971, AAS 63 (1971), s. 441-446.

¹⁹ Por. *Sprawa B-J*, fol. 41-42.

²⁰ Por. TAMŻE, fol. 49-50.

3. przesłuchanie mężczyzny A.S. – ojca B.S. Wniósł do sprawy następujące informacje: opisał pozwanego jako osobę nieuczciwą i nieprawdomówną; podczas pobytu J.J. oraz jej matki B.S. ani na chwilę nie zostawił ich samych ze swoim ojcem; potwierdził czteroletni wyrok pozwanego za gwałt²¹.

Pozwany B.S. nie został przesłuchany, ponieważ w czasie prowadzenia sprawy przebywał w Zakładzie Karnym w M.

VI

Na tym etapie postępowania obrońca węzła małżeńskiego zapoznał się z aktami sprawy. W swoim oświadczeniu końcowym nie zgłosił żadnych zastrzeżeń przeciwko ewentualnemu wydaniu deklaracji orzekającej nieważność małżeństwa S-J, zawartego przy istnieniu przeszkody węzła małżeńskiego po stronie pozwanego mężczyzny²².

VII

Sędzia instruktor przygotował *Relację* z przeprowadzonego postępowania sumarycznego. Dokument zawiera opis stanu sprawy, stanu prawnego i faktycznego. W podsumowaniu instruktor stwierdził, że postępowanie dowodowe wykazało z pewnością, iż małżeństwo S-J zostało zawarte z kanoniczną przeszkodą węzła małżeńskiego. W związku z tym, biskup diecezjalny może wydać deklarację orzekającą nieważność tego małżeństwa²³. Treść *Relacji* sędziego instruktora, poza wstępem, jest tożsama z deklaracją biskupa diecezjalnego.

VIII

Deklaracja Biskupa Płockiego w sprawie nieważności małżeństwa S-J z tytułu bigamii.

²¹ Por. TAMŻE, fol. 61-62.

²² Por. TAMŻE, fol. 64.

²³ Por. TAMŻE, fol. 65-67.

Stan sprawy. B.S. (...) urodzony w par. Kł., zawarł ważny związek małżeński 10 lipca 1971 r. w kościele parafialnym w L. z B.K. Po krótkim pożyciu, we wrześniu 1971 r. B.S. porzucił prawowitą małżonkę i zatajając przeszkodę węzła małżeńskiego oraz przez wykorzystanie sytuacji i wprowadzenie w błąd proboszcza, zawarł małżeństwo bigamiczne z J.J. 7 sierpnia 1976 r. w kościele parafialnym w R. Po ujawnieniu przez proboszcza parafii R. popełnionego oszustwa, J.J. zwróciła się pismem z 20 kwietnia 1978 roku do Ordynariusza Diecezji Płockiej z prośbą o deklarację nieważności swojego małżeństwa, twierdząc, że B.S. podstępnie zawarł z nią nieważny związek. W związku z powyższym, został delegowany do przeprowadzenia w postępowaniu sumarycznym instrukcji sprawy zgodnie z motu proprio *Causas matrimoniales*, oficjał Sądu Biskupiego. Po zebraniu wszystkich dokumentów, wyjaśnień zainteresowanych duszpasterzy oraz zeznań stron, przy udziale obrońcy węzła małżeńskiego została wydana deklaracja Biskupa Płockiego.

Stan prawny. Małżeństwo jest nieważne, jeśli zawarły je osoby, będące związane ważnym związkiem małżeńskim, czyli za życia swego współmałżonka, w czasie trwania tegoż związku (can. 1069 CIC/17).

Jeśli rozrywającą przeszkodę można udowodnić w oparciu o pewne i autentyczne dokumenty, których nie można podważyć i przeciw którym nie można wnieść zarzutów, a jednocześnie zachodzi pewność, że od tej przeszkody nie udzielono dyspensy, Ordynariusz może deklorować nieważność małżeństwa spowodowaną przez tę przeszkodę w wyniku postępowania sumarycznego, po wezwaniu i przesłuchaniu stron z udziałem obrońcy węzła małżeńskiego. (M.P. „*Causas matrimoniales*”, n. X).

Stan faktyczny. Po wnikliwym rozpatrzeniu przedstawionego materiału dowodowego i autentycznych dokumentów stwierdzono, że: 1. W niniejszym wypadku ma zastosowanie postępowanie sumaryczne według M.P. „*Causas matrimoniales*”, n. X; 2. Tożsamość osoby B.S. nie budzi wątpliwości; 3. Ze świadectwa ślubu z dnia 17 maja 1977 roku wystawionego przez proboszcza parafii L. wynika, że pozwany B.S. zawarł związek małżeński w dniu 10 lipca 1971 roku z B.K. w kościele parafialnym w L.; 4. Tenże B.S. po raz drugi, za życia swej

żony B.K., w dniu 7 sierpnia 1976 roku zawarł związek małżeński z J.J. w kościele parafialnym w R., co stwierdza świadectwo ślubu z dnia 13 kwietnia 1978 roku; 5. Sąd cywilny mocą wyroku orzekł nie rozwód, ale unieważnienie małżeństwa S-J „ustalając, że B.S. zawarł to małżeństwo w złej wierze”; 6. Po przesłuchaniu zainteresowanych osób okazało się, że żona B.S. z pierwszego ważnie zawartego małżeństwa B.K. żyje i złożyła oświadczenie oraz zaprzysiężone zeznanie, w którym tak zeznaje: „Stwierdzam, że małżeństwo zawarte przez B.S. z J.J. zostało zawarte w czasie trwania mojego sakramentalnego związku małżeńskiego z B.S. Do chwili obecnej nie mamy ze sobą nawet rozwodu cywilnego”; 7. Mimowolny sprawca wprowadzenia w błąd proboszcza parafii R. – dziekan w K. – w piśmie z dnia 18 maja 1977 r. dał zupełnie jasne wyjaśnienie stanu sprawy.

Wobec tego, że postępowanie dowodowe wykazało z pewnością, iż małżeństwo S-J zostało zawarte z kanoniczną przeszkodą węzła małżeńskiego, po wysłuchaniu zdania sędziego instruktora i obrońcy węzła małżeńskiego, Biskup Płocki zadeklarował, że małżeństwo S-J zawarte w dniu 7 sierpnia 1976 r. w kościele parafialnym w R., jest nieważne i nieistniejące z powodu popełnionej bigamii.

IX

Przeszkoda węzła małżeńskiego w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku została zawarta w can. 1069: „Nie naruszając przywileju wiary, nieważnie usiłuje zawrzeć małżeństwo ten, kto jest związany węzłem pierwszego małżeństwa, choćby niedopełnionego”²⁴. Zawarcie ważnego małżeństwa stanowi przeszkodę zrywającą. Istnienie tej przeszkody jest faktem przedmiotowym, niezależnym od dobrej lub złej woli stron. Pochodzi ona nie tylko z prawa kościelnego, ale także z pozytywnego prawa Bożego²⁵. W kodeksie Pio-Benedyktynskim

²⁴ CIC/17, can. 1069 § 1. Tłumaczenie za: S. BISKUPEKI, *Prawo małżeńskie kościoła katolickiego*, t. 1, Warszawa 1956, s. 185.

²⁵ Por. S. BISKUPEKI, *Prawo małżeńskie kościoła katolickiego...*, s. 185, 187.

usiłowanie zawarcia nowego małżeństwa z istniejącą przeszkodą węzła, stanowiło przestępstwo kościelne²⁶.

W can. 1066 Kodeksu z 1917 roku, ustawodawca wymagał, aby przed zawarciem małżeństwa upewnić się, że nic nie stoi na przeszkodzie do jego ważnego i godziwego zawarcia. Obowiązek stwierdzenia stanu wolnego nupturientów spoczywał na proboszczu miejsca zawarcia małżeństwa²⁷. Proboszcz nie mógł zrezygnować z obowiązku zbadania stanu wolnego nawet wtedy, gdy posiadał moralną pewność, że nic nie stoi na przeszkodzie ważnego i godziwego zawarcia związku. Jednym z podstawowych dokumentów w kanonicznym badaniu narzeczonych jest metryka chrztu. Proboszcz ma obowiązek jej zażądać, gdy chrzest nupturienta miał miejsce w innej parafii²⁸.

W referowanej sprawie było oczywiste, że brakuje metryki chrztu mężczyzny, na podstawie której można było stwierdzić jego wolny stan. Protokół kanonicznego badania narzeczonych sporządzono w dniu 28 czerwca 1976 roku, tj. ok. sześć tygodni przed zawarciem związku. Należy przypuszczać, że sama data ślubu stron została ustalona wcześniej. W maju 1976 roku powódka J.J. i jej matka odwiedziły ojca pozwanego B.S. Już wtedy była mowa o planowanym ślubie. Nikt z rodziny B.S. nie poinformował J.J., że w 1971 roku zawarł on kanoniczny związek małżeński²⁹. Na tej podstawie można stwierdzić, że B.S. działał podstępnie, aby wprowadzić J.J. i duszpasterzy parafii R.

²⁶ CIC/17 can. 2356: „Bigamiści, to jest ci, którzy podczas trwania związku małżeńskiego usiłowaliby zawrzeć inne małżeństwo, choćby tylko, jak mówią, cywilne, są przez to samo pozbawieni czci; a jeśliby, zlekceważywszy upomnienie ordynariusza, w niegodziwym pożyciu trwali, mają być ukarani, odpowiednio do ciężkości winy, ekskomuniką albo interdyktem osobistym”. Tłumaczenie za: S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego...*, s. 188; por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 224.

²⁷ Por. SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio ad rev.mos ordinarios locorum super probatione status liberi ac denuntiatione in initio matrimonii Interum conquesti*, 4.07.1921, AAS 13 (1921) s. 348; por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, s. 223; por. M. ŻUROWSKI, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987, s. 160-161.

²⁸ Por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, s. 166, 168.

²⁹ Por. *Sprawa S-J*, s. 61-62.

w błąd i wyłudzić celebrację sakramentu małżeństwa. W tym miejscu należy zaznaczyć, że B.S. wprowadził również w błąd urzędników państwowych i zawarł w USC małżeństwo bigamiczne. W aktach sprawy kanonicznej nie ma informacji w jaki sposób tego dokonał. Za to przestępstwo został skazany przez sąd.

Duchowni zaangażowani w sprawę (tj. proboszcz parafii R. i ksiądz dziekan z K.) działali w dobrej wierze. Mając w pamięci przepis zawarty w can. 1019 § 2 Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku, odebrali zaprzysiężone zeznanie B.S. potwierdzające, że został ochrzczony i jest stanu wolnego. Była to jednak nadinterpretacja treści kanonu. Odnosi się on bowiem do sytuacji niebezpieczeństwa śmierci, która w referowanym kazusie nie miała miejsca. Na podstawie can. 1021 § 1 Kodeksu Pio-Benedyktynskiego, proboszcz parafii R. powinien zażądać metryki chrztu. Nie zmienia to faktu, że poprzez niezgodne z prawem kanonicznym działanie duszpasterzy doszło do sytuacji nieważnego zawarcia związku z powodu przeszkody węzła małżeńskiego. Popełniono błędy na etapie „egzaminu przedślubnego”³⁰.

Zaprezentowana sprawa dobitnie uświadamia, jak ważne znaczenie ma kanoniczne badanie narzeczonych. Pozwala ono zweryfikować nie tylko wolny stan nupturientów (tj. brak przeszkód zrywających), ale także zweryfikować poprawność zgody małżeńskiej i zapewnić właściwą formę zawarcia związku małżeńskiego.

Papież Innocenty III na Soborze laterańskim IV (1215) zarządził, aby kapłani przy kościołach parafialnych, niezależnie od obowiązku głoszenia zapowiedzi, weryfikowali, czy między osobami pragnącymi zawrzeć małżeństwo nie istnieją przeszkody. Kolejnym ważnym dokumentem w tej sprawie jest konstytucja *Firmandis* papieża Benedykta XIV z 6 października 1744 roku. Papież domagał się od biskupów, aby podczas wizytacji kanonicznych sprawdzali, czy proboszczowie przeprowadzają należycie dochodzenie o braku przeszkód przed dopuszczeniem nupturientów do zawarcia związku³¹.

³⁰ Termin używany m.in. przez S. Biskupskiego. Por S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie kościoła katolickiego...*, s. 85.

³¹ Por. TAMŻE, s. 85.

W kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku badanie przedślubne zostało jeszcze bardziej sformalizowane. Po promulgacji kodeksu zostały przygotowane przez Kongregację Sakramentów dwie instrukcje: *Instructio ad rev.mos ordinarios locorum super probatione status liberi ac denuntiatione initi matrimonii*³² z 4 lipca 1921 oraz *Instructio de normis a parochis servandis in peragendis canonicis investigationibus antequam nupturientes ad matrimonium ineundum admittat (can. 1020)*³³ z 29 czerwca 1941 roku. Druga instrukcja była pomocą dla ordynariuszy w opracowaniu własnych przepisów dotyczących badania narzeczonych.

Biskupi polscy uchwalili 9 września 1946 roku na Konferencji w Częstochowie jednolitą instrukcję dla całej Polski³⁴. Bazowała ona na instrukcji Kongregacji Sakramentów z 1941 roku, ale została przystosowana do powojennych warunków panujących w Polsce. Jeden z najważniejszych przepisów dotyczył obowiązku sporządzania protokołu z badania przedślubnego³⁵.

W aktualnie obowiązującym Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1066-1070 określono czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa, wśród których wymieniono m.in. egzamin narzeczonych³⁶. Uszczegółowienie norm kodeksowych w referowanym temacie znalazło swoje miejsce w *Instrukcji Konferencji Episkopatu o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* z 1986 roku³⁷.

³² SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio ad rev.mos ordinarios locorum super...* s. 348-349.

³³ SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio de normis a parochis servandis in peragendis canonicis investigationibus antequam nupturientes ad matrimonium ineundum admittat (can. 1020)* *Sacrosanctum matrimonii*, 29.06.1941, AAS 33 (1941), s. 297-307; por. B. DÜLLEK, *Rozwój kanonicznej instytucji zapowiedzi małżeńskich w Polsce od XX wieku*, *Teologia Młodych* 3 (2014) s. 18.

³⁴ KONFERENCJA BISKUPÓW POLSKICH, *Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem* (9.09.1946), Olsztyn 1947.

³⁵ Por. S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie kościoła katolickiego...*, s. 90.

³⁶ Por. KPK/83, kan. 1067.

³⁷ Por. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (5 IX 1986), Kraków 1990; por. W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 80-83.

W 2019 roku Konferencja Episkopatu Polski wydała *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego*, który wszedł w życie 1 czerwca 2020 roku³⁸.

Zagadnienie kanonicznego badania narzeczonych nabiera szczególnego znaczenia w kontekście słów papieża Benedykta XVI. Papież zaapelował do duszpasterzy o większą odpowiedzialność przy dopuszczaniu narzeczonych do zawarcia małżeństwa. Powiedział, że Kościół i duszpasterze nigdy nie mogą i nie powinni przygotowania do zawarcia małżeństwa i czynności kanoniczno-duszpasterskich poprzedzających jego zawarcie traktować jako zwykłej formalności. Zdaniem Ojca Świętego błędnym kołem jest zbyt łatwe dopuszczanie do małżeństwa bez odpowiedniego przygotowania i zbadania przez duszpasterzy, czy narzeczeni spełniają wymagane warunki, a następnie nieraz równie łatwe stwierdzenie jego nieważności w przypadku kryzysu czy trudności³⁹.

References

Źródła

- BENEDICTUS XVI, *Discorso in occasione dell'inaugurazione dell'anno giudiziario del Tribunale della Rota Romana*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2011/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20110122_rota-romana_it.html (dostęp 8.02.2021).
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici PII X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

³⁸ Por. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (8.10.2019), Akta Konferencji Episkopatu Polski nr 31 (2019), s. 28-49.

³⁹ BENEDICTUS XVI, *Discorso in occasione dell'inaugurazione dell'anno giudiziario del Tribunale della Rota Romana*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2011/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20110122_rota-romana_it.html (dostęp 8.02.2021).

- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (8.10.2019), Akta Konferencji Episkopatu Polski nr 31 (2019), s. 28-49.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (5 IX 1986), Kraków 1990.
- KONFERENCJA BISKUPÓW POLSKICH, *Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem* (9.09.1946), Olsztyn 1947.
- PAULUS VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Normae quaedam statuuntur ad processus matrimoniales expeditius absolvendos Causas matrimoniales*, 28.03.1971, AAS 63 (1971), s. 441-446.
- SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructi o de normis a parrocho servandis in peragendis canonicis investigationibus antequam nupturientes ad matrimonium ineundum admittat* (can. 1020) *Sacrosanctum matrimonii*, 29.06.1941, AAS 33 (1941), s. 297-307.
- SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio ad rev.mos ordinarios locorum super probatione status liberi ac denuntiatione initi matrimonii Interum conquesti*, 4.07.1921, AAS 13 (1921), s. 348-349.

Literatura

- BĄCZKOWICZ F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958.
- BISKUPSKI S., *Prawo małżeńskie kościoła katolickiego*, t. 1, Warszawa 1956.
- DŪLLEK B., *Rozwój kanonicznej instytucji zapowiedzi małżeńskich w Polsce od XX wieku*, *Teologia Młodych* 3 (2014), s. 17-27.
- GÓRALSKI W., *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011.
- GRĘŻLIKOWSKI J., *Kanoniczne badanie przedślubne – formalność czy potrzeba i wyzwanie duszpasterskie*, *Teologia i człowiek* 1/29 (2015), s. 175-202.
- ŻUROWSKI M., *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987.

Nota o autorze

Ks. Tomasz Białobrzeski – dr hab. prawa kanonicznego, absolwent Uniwersytetu Nawarry w Hiszpanii; adiunkt w Katedrze Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego (2009-). Aktualnie pełni funkcję sekretarza redakcji czasopisma „Ius Matrimoniale” (2011-); kierownika studiów podyplomowych *Sądownictwo i administracja w kościele* (2015-); dyrektora Instytutu Prawa Kanonicznego UKSW (2019-). W diecezji płockiej oficjał Sądu Biskupiego.